

B e n k e e S h q i p ë r i s ë

MATERIAL DISKUTIMI

I (17) 06

PARASHIKIMI I BILANCIT TË PAGESAVE

Diana Shtylla
Elvira Sojli

PËRMBAJTJA

1. Hyrje	6
2. Forma e bilancit të pagesave dhe lidhjet midis llogarive të tij	9
3. Metodologjia	11
I – Llogaria korente	11
II – Transfertat kapitale	13
III – Llogaria financiare	13
IV – Mjetet e rezervës	13
4. Të dhënat	14
4.1 Zërat e llogarisë kapitale dhe financiare, burimet e të dhënave dhe mangësitë në statistika	15
4.2 Mjetet e rezervës	18
5. Rezultatet	20
I – Llogaria korente	20
II – Llogaria financiare dhe kapitale	24
6. Parashikimi	26
I – Llogaria korente	26
II – Llogaria financiare dhe kapitale	27
7. Përfundime	29
8. Bibliografia	30
9. shtojcë - Tabelat e prezantimit të ekuacioneve	31
I - Llogaria korente	31
II - Llogaria kapitale dhe financiare	33
Shënime	35

ABSTRAKT

Në mënyrë që një shtet të mundet të mbulojë ripagimin e borxhit të jashtëm, janë të nevojshme suficite në bilancin e pagesave. Ky studim përqendrohet në ndërtimin e modeleve ekonometrike strukturore dhe jostrukturore, për të gjithë zërat e bilancit të pagesave. Nga projeksionet e kryera rezulton se fluksi i deritanishëm i financimeve të deficitit korrent mund të jetë i pamjaftueshëm për ta mbuluar këtë deficit dhe nevojiten prurje më të mëdha kapitale dhe financiare.

1. HYRJE

Shqipëria, që prej vitit 1996 ka regjistruar deficit korent në bilancin e saj të pagesave. Deficiti korent është luhatur midis kufijve -2 dhe -9 për qind të PBB-së.¹ Tregtia në mallra ka qenë elementi më përcaktues i ecurisë së llogarisë korente në këtë periudhë. Deficiti në tregtinë e mallrave është luhatur në kufijtë -13.7 dhe -24.1 të PBB-së. Ky deficit është balancuar pjesërisht nga suficitet e herëpashershme në kategorinë e shërbimeve dhe nga suficitet e vazhdueshme në kategoritë e të ardhurave dhe të transfertave korente. Financimi i deficiteve korente në vite, është mundësuar nëpërmjet hyrjeve kapitale në formën e kredive dhe investimeve të huaja.

Ndërkohë që investimet direkte janë vlerësuar si zhvillime pozitive në bilancin tonë të pagesave, huamarrja nga jashtë është dhe duhet trajtuar si një fluks që nga viti në vit, rrit stokun e detyrimeve të vendit ndaj huadhënësve. Edhe pse stoku i borxhit të jashtëm të Shqipërisë është mjaft i ulët në raport me PBB-në dhe po ashtu relativisht i ulët në krahasim me borxhin e jashtëm të shteteve të tjera në tranzicion, ky borxh imponon mbi vendin detyrimin për të gjeneruar në të ardhmen suficite të llogarisë korente. Vlera e tashme e pagesave të ardhshme të borxhit (amortizim principal dhe shlyerje interesash) duhet të jetë e barabartë me vlerën e tashme të të ardhurave të ardhshme nga eksportet e mallrave dhe shërbimeve.

Me fjalë të tjera, në mënyrë që një shtet të gëzojë aftësi paguese ose të jetë solvent, duhet që vlera e tashme e suficiteve të ardhshme të bilancit të vet korent, të jetë të paktën e barabartë me stokun e borxhit të vet të jashtëm.

Si rregull, parashikimi i bilancit të pagesave duhet të bëhet në përputhje me llogaritë e tjera makroekonomike, duke marrë parasysh nivelet e projektuara të aktivitetit ekonomik të vendit dhe të inflacionit, si edhe madhësinë dhe llojet e financimit të brendshëm dhe të jashtëm për të cilin ka nevojë qeveria, kompanitë shtetërore dhe sektori privat. Në të njëjtën kohë projektimet e bilancit të pagesave duhet të kënaqin identitetin e kontabilitetit

kombëtar, i cili kërkon që shuma e të gjitha transaksioneve korente të jetë e barabartë me shumën e transaksioneve financiare. Nga projeksionet e kryera në kuadër të këtij studimi, rezulton se financimi i deficitit korent në periudhat afatshkurtër dhe afatmesme do të kërkojë hyrje neto kapitale dhe financiare më të mëdha sesa hyrjet e parashikuara më vete në bazë të modelit. Diferenca midis hyrjeve kapitale që nevojiten dhe atyre që parashikohen është në varësi të skenarit të zgjedhur për parashikim, megjithatë, për secilin rast, kjo diferencë është e pranishme dhe e konsiderueshme.

Me fjalë të tjera, Shqipëria në periudhën afatshkurtër mund të përballet me probleme të financimit të deficitit të saj korent, nëse ajo nuk krijon mundësi për ngushtimin e deficitit korent ose për thithjen e kapitaleve me ritme më të larta se ato të regjistruara vitet e fundit.

Parapërgatitja për këtë studim ka nisur me një përpjekje tjetër të Bankës së Shqipërisë për parashikimin e tregtisë së jashtme.² Parashikimi i bilancit të pagesave përfaqëson një shtrirje të analizës përtej bilancit tregtar të vendit. Ky studim, nuk synon të vlerësojë qëndrueshmërinë e llogarisë korente të Shqipërisë apo të harmonizojnë parashikimet për sektorët e tjerë të ekonomisë me ato të bilancit të pagesave. Ai duhet konsideruar si një përpjekje për të identifikuar disa faktorë përcaktues të ecurisë së bilancit të pagesave të Shqipërisë, nëpërmjet metodave ekonometrike. Nëpërmjet identifikimit të këtyre faktorëve, gjetjes së koeficientëve dhe vonesave në kohë me të cilët ata veprojnë mbi zërat e bilancit të pagesave, si edhe nëpërmjet përcaktimit të dobësive më të dukshme të serive të statistikave, ky studim mund të përfaqësojë një bazë për përpjekje më të zgjeruara në të ardhmen.

Analiza është përqendruar kryesisht në vlerësimin e ecurisë së llogarisë korente, deficiti i së cilës ka kushtëzuar thithjen e kapitaleve në llogarinë kapitale dhe financiare. Në mungesë të të dhënave të sakta mbi kursimet dhe investimet në vend, bilanci korent është trajtuar si një rezultat i bilanceve të llogarive përbërëse dhe jo si diferencë midis kursimeve dhe investimeve kombëtare. Ky disagregim ka lënë hapësirë për vlerësimin individual të

serive përbërëse të llogarisë korente si: tregtia në mallra, tregtia në shërbime, të ardhurat dhe transfertat korente. Për shkak të vështirësive në mbledhjen e të dhënave, ekuacionet e paraqitura në studim janë forma të përshtatura të modeleve të propozuara nga literatura botërore mbi vlerësimin e kërkesës dhe ofertës për import/eksportet në mallra apo në shërbime. Në këtë studim, janë bërë përpjekje për të sqaruar:

- faktorët (variablat shpjegues) që kanë përcaktuar përgjatë viteve sjelljen e zërave (variablate të shpjeguar) përbërës të bilancit të pagesave;
- efektin e ose madhësinë e ndikimit të secilit prej këtyre variablate mbi variablat e shpjeguar;
- sezonalitetin dhe trendin e variablate të shpjeguar;
- ndikimin e periudhave shock;
- parashikimin për ecurinë e zërave të bilancit të pagesave në një periudhë afatshkurtër.

Duhet theksuar se për një pjesë të mirë të variablate dhe sidomos për ata të llogarisë kapitale dhe financiare, përfshirja e variablate ekzogjenë është tepër e vështirë. Kjo për shkak se, flukset hyrëse apo dalëse të kapitalit, më tepër se nga situata ekonomike, diferencat midis normave të interesit, stabiliteti ekonomik dhe politik, janë ndikuar nga faktorë të jo gjithnjë të parashikueshëm si privatizimi (investimet direkte hyrëse), mosvënia në përdorim e burimeve financiare për investime brenda vendit (dalja e depozitave jashtë), marrëveshjet dy dhe shumëpalëshe të borxhit (për huamarrjen nga jashtë), të cilat jo patjetër ndjekin një trend të caktuar etj..

Në këtë pikë, duhet theksuar edhe njëherë që forma për një pjesë të ekuacioneve është kushtëzuar nga problemet dhe mangësitë e të dhënave të gatshme (statistikat e bilancit të pagesave, PBB-së etj.) si edhe të atyre të ndërtuara si kursi real efektiv i këmbimit (REER), vëllimet e tregtisë së jashtme, çmimet relative etj.. Përmirësimet e ardhshme në drejtim të statistikave dhe të informacionit të disponueshëm, detyrimisht do të sjellin përmirësim të këtij modeli në drejtim të shpjegimit dhe të parashikimit të ecurisë së bilancit të pagesave.

Ky studim është i organizuar në këtë mënyrë: në seksionin pasardhës prezantohen elementet përbërëse të bilancit të pagesave. Në seksionin e tretë shtjellohet metodologjia e modelimit dhe në seksionin e katërt paraqiten karakteristikat e të dhënave dhe të gjitha mangësitë e lidhura me to. Rezultatet e modelimit paraqiten në seksionin pesë dhe parashikimi në seksionin gjashtë. Seksioni shtatë shtjellon përfundimet e studimit.

2. FORMA E BILANCIT TË PAGESAVE DHE LIDHJET MIDIS LLOGARIVE TË TIJ

Bilanci i pagesave, duke qenë statistika që mbulon marrëdhëniet e një ekonomie me botën e jashtme, merr një rëndësi të veçantë në kuadrin e analizave dhe të parashikimeve makroekonomike. Të dhënat e bilancit të pagesave janë të rëndësishme për monitorimin e zhvillimeve monetare dhe financiare si edhe për vlerësimin e politikave të vendit në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. Një pasqyrë e plotë e bilancit të pagesave lehtëson analizën makroekonomike në aspektet e mëposhtme të ekonomisë:

- ecurinë e të ardhurave;
- orientimin ndaj botës së jashtme;
- lidhjen midis tregtisë në mallra dhe shërbime dhe flukseve të investimeve direkte;
- transaksionet bankare ndërkombëtare;
- zhvillimet në tregjet financiare;
- situatën e borxhit të jashtëm të vendit.

Zhvillimet në bilancin e pagesave janë të lidhura në mënyrë të ndërsjellë me zhvillimet në kursin e këmbimit. Lëvizjet në kursin e këmbimit kanë një efekt direkt në ecurinë e tregtisë së jashtme dhe të investimeve të një ekonomie dhe rrjedhimisht edhe në pozicionin e bilancit të pagesave të kësaj ekonomie. Nga ana tjetër, pozicioni i përgjithshëm i bilancit të pagesave ushtron ndikimin e tij mbi kursin e këmbimit dhe mbi variabla të tjerë makroekonomikë.

Bilanci i pagesave paraqet transaksione reale dhe financiare, transferta të njëanshme si edhe ecurinë e mjeteve të rezervës së një vendi. Në pasqyrën e bilancit të pagesave, transaksionet grupohen në tre llogari të mëdha që janë³: llogaria korente, llogaria kapitale dhe financiare dhe llogaria e rezervave. Llogaria korente përfshin transaksionet në mallra, shërbime, të ardhura dhe transferta korente. Kjo llogari paraqet transaksionet ekonomike të një vendi me botën. Llogaria kapitale dhe financiare paraqet transaksionet në kapitale (mjete jo të prodhuara, jofinanciare) dhe ato në mjete financiare, që mund të jenë investime direkte, investime portofoli dhe investime të tjera. Mjetet e rezervës paraqesin lëvizjet në rezervat valutore të autoritetit monetar për periudhën për të cilën është hartuar bilanci.

Në parim, llogaria korente si dhe llogaria kapitale dhe financiare duhet të balancojnë njëra-tjetrën dhe bilanci i përgjithshëm i llogarive ose i pagesave, duhet të jetë zero. Në qoftë se vendi blen më shumë mallra dhe shërbime nga ç'i shet botës (pra nëse vendi regjistron deficite korente, gjë që është e vërtetë në rastin e Shqipërisë), ai është i detyruar të shesë mjetet e veta financiare për të financuar shpenzimet, (pra të regjistrojë një suficit në llogarinë e vet kapitale) ose të marrë borxh.

Deficitet ose suficitet në llogarinë korente, e cila, shpesh, përcakton sjelljen e të gjithë bilancit të pagesave, mund të jenë ose jo problematike, në varësi të rrethanave specifike të vendit. Për shembull, një vend që për një periudhë të kufizuar kohe regjistron deficit në llogarinë e tij korente si pasojë e zhvillimit të shpejtë të ekonomisë, nuk duhet të ketë probleme në financimin e këtij deficiti nëpërmjet hyrjeve të kapitalit në formën e investimeve direkte apo në forma të tjera. Nga ana tjetër, një deficit korent i vazhduar për disa vjet më radhë duhet të trajtohet me kujdes nga ana e politikëbërësve. Ekzistenca dhe vazhdueshmëria e deficitit korent bën të vështirë ose krejt të pamundur shlyerjen e detyrimeve të borxhit ekzistues, si edhe përkeqëson pozitat e vendit si huamarrës në arenën ndërkombëtare.

Qëllimi final i këtij studimi dhe i çdo analize afatgjatë të bilancit të pagesave, është vlerësimi i nevojës së vendit për financim të jashtëm,

si edhe i mundësive të tij për të shlyer detyrimet duke përdorur të ardhurat, që ai gjeneron nga aktiviteti i tij ndërkombëtar.

3. METODOLOGJIA

Për arsye se të dhënat për elemente të ndryshme të bilancit të pagesave sigurohen duke përdorur burime të ndryshme, vrojtime dhe vlerësime të sugjeruara nga metodologjia e bilancit të pagesave, edhe mënyrat e modelimit dhe të parashikimit do të jenë të ndryshme. Për këtë arsye, ato i kemi paraqitur të grupuara sipas ndarjeve në bilancin e pagesave.

I – LLOGARIA KORENTE

Bilanci tregtar – Shqipëria i plotëson të gjitha kushtet e supozimit të një ekonomie të vogël, sepse kërkesa e krijuar nga kërkesa jonë për importe është relativisht e vogël në krahasim me kërkesën vendase të vendeve partnere në tregti. Si rrjedhim, ajo nuk çon në ndryshim të çmimit të importeve dhe vendi përkufizohet si çmimmarrës për importet të shprehura në monedhë të huaj. Duke pasur parasysh se sasia e mallrave që ne eksportojmë është relativisht e vogël, atëherë ajo nuk duhet të ketë ndikim në çmimin e këtyre mallrave në tregun e vendeve partnere.

Për këtë arsye, edhe në kahun e eksporteve Shqipëria mund të konsiderohet si një vend çmimmarrës. Ky konstatim na lejon që të aplikojmë modelet e tregtisë që kanë si supozim kryesor të qenit çmimmarrës, pra mosndryshimin e çmimit në vendet partnere.

Nga studime të mëparshme është vërejtur se të ardhurat dhe çmimet relative janë të mjaftueshme për të modeluar lëvizjet e bilancit tregtar në vëllim. PBB, si përafresi më i mirë i të ardhurave kombëtare, është faktor përcaktues i kërkesës agregate për mallra dhe shërbime importi. Një rritje e nivelit të të ardhurave në vend, do të çojë në rritjen e kërkesës për importe, dhe pritjet që koeficienti i elasticitetit të importeve ndaj kërkesës agregate të jetë pozitiv dhe midis 0 dhe 1. Në kahun e eksporteve, rritja

e kërkesës agregate nga vendet që importojnë mallrat shqiptar duhet të nxisë rritjen e tyre.

Kursi real efektiv i këmbimit është një mënyrë për matjen e konkurrueshmërisë së një ekonomie. Normalisht, përdorimi i REER bazuar në pagat do të ishte më i përshtatshëm për këtë modelim, por një seri tre mujore të dhënash për pagat nuk është e disponueshme. Një ndryshim në REER rrjedh nga ndryshime në kurset nominale dypalëshe të këmbimit ose ndryshime në çmimet e mallrave në vend ose jashtë tij.

Kjo çon në ndryshimin e çmimeve relative të mallrave vendas dhe të importit, dhe si rrjedhim dhe në ndryshimin të kërkesës për to. Një zhvlerësim i REER përfaqëson zhvlerësim real të monedhës vendase, rritje të çmimeve reale të importeve, ndaj duhet të sjellë dhe rënie të vëllimit të importeve. Ndërkohë që për të njëjtat arsye, zhvlerësimi i REER duhet të japë efekt të kundërt tek vëllimi i eksporteve duke ndikuar në rritjen e tyre.

Duke u bazuar në teorinë ekonomike bilanci tregtar do të modelohet duke përdorur analizën e kointegrimit midis importeve (ekporteve), kërkesës agregate dhe kursit real të këmbimit duke shfrytëzuar modele të korrigjimit të gabimit (ECM). Modelet e korrigjimit të gabimit do të aplikohen si ndaj vëllimit të tregtisë ashtu edhe ndaj vlerës së bilancit tregtar.

Për zërat e tjerë të llogarisë korente, pra për shërbimet, të ardhurat dhe transfertat korente është parë i pamundur përdorimi i modeleve strukturore. Arsyeja për këtë është mungesa e variablave ekzogjenë që do të mund të përdoren për parashikimin e, për shembull, të ardhurave nga udhëtimet apo prurjeve nga emigrantët.

Konkretisht, për rastet e mësipërme do të duheshin të dhëna të sakta dhe të besueshme mbi numrin e udhëtarëve hyrës jorezidentë apo mbi numrin e emigrantëve afatgjatë që dërgojnë të ardhura në Shqipëri. Rrjedhimisht, në modelimin e këtyre llogarive jemi kufizuar në përdorimin e modeleve jostrukturore ARMA.

II – TRANSFERTAT KAPITALE

Transfertat kapitale nuk janë modeluar veçan pasi të dhëna mbi grantet për periudha afatgjata janë të disponueshme dhe lehtësisht të sigurueshme nga donatorët apo nga Ministria e Ekonomisë. Ato paraqiten në skedulet e disbursimit të granteve për vitet në vazhdim së bashku me projeksionet për marrëveshje të reja të mundshme.

III – LLOGARIA FINANCIARE

Zërat kryesorë të llogarisë financiare janë huamarrja shtetërore dhe investimet e huaja direkte (IHD). Të dhënat për huamarrjen shtetërore sigurohen nëpërmjet informacioneve zyrtare të Ministrisë së Financave, në bazë të marrëveshjeve që Qeveria e Shqipërisë ka lidhur me institucionet e ndryshme huadhënëse si FMN, BB etj.. Përsa i përket investimeve direkte , elemente përcaktuese të tyre duhet të jenë rritja e PBB-së dhe diferenca e normave të interesit midis vendit që shërben si burim kapitali dhe Shqipërisë. Parimisht, rritja e PBB-së së Shqipërisë do të shoqërohej me rritje të investimeve direkte dhe anasjelltas. Po ashtu, nëse Shqipëria do të ofronte norma reale interesi më të larta sesa vende të tjera, investitorë nga këto vende do të tërhiqeshin nga mundësia për të siguruar të ardhura më të mëdha nga investimet e tyre në Shqipëri. Megjithatë, duke pasur parasysh kufizimet lidhur me vlerësimin e këtij zëri, mendohet se një modelim me faktorë shpjegues makroekonomikë nuk do të japë rezultate të besueshme.

IV – MJETET E REZERVËS

Mjetet e rezervës së autoritetit monetar përfaqësojnë një të dhënë të besueshme dhe lehtësisht të matshme. Megjithatë, duke pasur parasysh përbërjen e saj është e vështirë të identifikosh elemente përcaktuese. Dy faktorë të rëndësishëm do të ishin diferenciali i normave të interesit dhe të inflacioneve me vendet që i përkasin monedhat si dhe ndërhyrjet në tregun valutor. Të dhënat për normat e interesit për depozitat në valutë për periudhat para vitit 2001 nuk janë të disponueshme, ndaj modelimi me variabla ekonomikë për

momentin nuk është i mundur. Ky modelim mund të kryhet në një periudhë të dytë, kur këto seri të jenë të disponueshme.

4. TË DHËNAT

Në këtë studim është punuar me të dhëna tremujore të kushtëzuara nga llogaritja e PBB-së. PBB është e disponueshme vetëm në nivel vjetor dhe nga ana statistikore ka kuptim vetëm ndarja e saj deri në frekuencë tremujore. Shpërndarja sipas tremujorëve është kryer duke përdorur sezonalitetin e ofertës së parasë (M3-it). Në përdorimin e PBB-së duhen pasur parasysh dhe pasaktësitë e lidhura me llogaritjen e këtij treguesi, ku nuk përfshihen transaksionet që i përkasin ekonomisë informale, mallrave të ndërmjetëm etj..

Si përfrues i kërkesës agregate për eksporte ishte menduar të përdorej mesatarja e ponderuar e PBB-ve⁴ të vendeve partnere në tregti dhe peshat do të përcaktoheshin nga peshat në vëllimin tregtar. Fatkeqësisht, seria e krijuar është shumë e shkurtër për t'u përdorur për vlerësime ekonometrike, sepse mënyra e llogaritjes së PBB-së së Greqisë ka ndryshuar në vitin 2001.

REER-i i përdorur është ai i përlllogaritur nga Vika (2004):

$$\text{REER} = \prod \left[\frac{C_h \cdot K_n}{C} \right]^{W_n}$$

Ku C_h përfaqëson indeksin e çmimeve të konsumit në vendet partnere, C indeksin e çmimeve të konsumit në vend, K_n është kursi nominal i këmbimit⁵ dhe W_n pesha e atribuar vendit partner, bazuar në peshën që ai zë në tregti. Sipas kësaj mënyre llogaritje rritja e REER nënkupton zhvlerësim të monedhës vendase dhe ulja e tij, vlerësim.

Të gjitha të dhënat janë të shprehura në milionë lekë dhe janë në formë fluksi⁶. Periudha e përdorur e të dhënave është 1996:T1 - 2003:T4, e kufizuar nga seria e indeksit të çmimeve të importit dhe eksportit. Vëllimi i importeve dhe i eksporteve llogaritet duke

bërë raportin e vlerave me indeksin përkatës të çmimeve njësi, të përgatitur nga INSTAT. Të gjitha seritë e marra në shqyrtim, përveç atyre të tregtisë në mallra, rezultuan stacionare. Për këtë arsye, bilanci tregtar është modeluar duke përdorur modelin e korigjimit të gabimit, ndërkohë që seritë e tjera të llogarisë korente dhe financiare janë modeluar duke përdorur modele ARMA.

Efekti i krizës së vitit 1997 shmanget nëpërmjet përdorimit të një variabli cilësor me vlerë 1 për tremujorët me efekt më të lartë të krizës së vitit 1997 dhe me vlerë 0 për të tjerët. Edhe efekti i luftës në Kosovë gjatë vitit 1999, i cili ka çuar në luhatje jonormale në bilancin e pagesave, shmanget nëpërmjet një variabli tjetër cilësor.

Një ndër problemet kryesore të hasura gjatë modelimit të zërave të bilancit të pagesave, ka të bëjë me vlerën vazhdimisht të lartë të zërit "gabime dhe harresa". Ky zë për vitin 2003 shënoi 36 për qind të bilancit korent, ndërkohë që në vitet paraardhëse ai ka arritur vlera akoma më të konsiderueshme. Fakti që të dhënat e analizuara kanë kufizimet e paraqitura në seksionin 4.1, çon dhe në besueshmëri jo të lartë të rezultateve të modelimit.

4.1. ZËRAT E LLOGARISË KORENTE, BURIMET E TË DHËNAVE DHE MANGËSITË NË STATISTIKA

1. Tregtia në mallra – Mallrat janë të lëvizshëm dhe të prekshëm nga pikëpamja fizike. Në mënyrë që një transaksion të regjistrohet si transaksion në "mallra", duhet që, midis palëve pjesëmarrëse në transaksion, të ndodhë një ndryshim pronësie. Në këtë rast, pronësia mbi mallin kalon nga një rezident i vendit që harton bilancin e pagesave tek një rezident i një vendi tjetër ose e kundërta. Mallrat e lëvizshëm përfshijnë mallrat e përgjithshëm, mallrat për përpunim të mëtejshëm, arin jomonetar etj.. Seritë e përdorura në këtë model janë në formën c.i.f. (importet) dhe f.o.b. (eksportet) dhe nuk janë të rregulluara për të marrë parasysh fenomenin e kontrabandës.

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Statistikat e tregtisë në mallra, për faktin që sigurohen nga një burim i vetëm – Drejtoria e Përgjithshme e Doganave- vlerësohen si statistikat më të besueshme

të bilancit tonë të pagesave. Për hartimin e statistikave të tregtisë së jashtme, në Bankën e Shqipërisë, përdoren deklaratat doganore. Secila nga këto përmban të dhëna mbi llojin e mallit të tregtuar, vlerën në lekë etj.. Nga përpunimi i parë i të dhënave përftohen importet në vlerën c.i.f. (duke përfshirë koston e sigurimit dhe të transportit) dhe eksportet në vlerën f.o.b. (të zhveshura nga kostoja e sigurimit dhe e transportit). Mangësitë në statistikatat e tregtisë në mallra, lidhen me nënregjistrimin apo mosregjistrimin e mallrave që kalojnë kufijtë, pra me kontrabandën.

2. Shërbimet – Këto transaksione rezultojnë nga tregtimi i disa të mirave jo materiale, në formën e shërbimeve, midis rezidentëve të një ekonomie dhe jorezidentëve. Në këtë kategori bëjnë pjesë shërbime si: transporti, sigurimi, ndërtimi, turizmi, shërbimet financiare, dhënia e patentave etj.. Kur rezidentët paguajnë para për të blerë një shërbim nga jorezidentët, në llogarinë korente, shërbimi shënohet si import (debi) ndërsa përfitimi i parave në këmbim të shërbimeve të kryera për jorezidentët, shënohet si eksport (debi).

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Statistikat e shërbimeve në bilancin tonë të pagesave hartohen në bazë të disa burimeve siç janë: bankat e nivelit të dytë, kompanitë e sigurimit, vrojtimet e turizmit, ministri të ndryshme etj.. Pavarësisht se burimet e përdorura janë më të shumta se për çdo kategori tjetër të bilancit të pagesave, një numër shërbimesh mbeten ende të pamatura mirë. Përdorimi i gjerë i cash-it në ekonominë shqiptare, e bën të pamundur kapjen e një pjese të madhe të transaksioneve, nëpërmjet të dhënave nga sistemi bankar.

Për shkak të mangësive dhe cilësisë jo të mirë të të dhënave në disa nënzëra të shërbimeve, në këtë studim janë shfrytëzuar për modelim vetëm importet dhe eksportet totale të shërbimeve.

3. Të ardhurat – Të ardhurat janë para që hyjnë apo që dalin nga vendi si rezultat i rrogave apo i interesave nga investimet e portofolit, investimet e rezervave, investimet direkte, prej dhënies apo marrjes borxh etj.. Në llogarinë tonë të të ardhurave, zëri me peshën më të madhe është “kompensimi i punonjësve” ose “të ardhura nga puna” (kredi) i vlerësuar si përqindje mbi totalin e remitançave.

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Të dhënat mbi interesat nga rezervat, nga investimet e portofolit dhe të ardhurat nga borxhi janë relativisht të besueshme, pasi sigurohen nga sistemi bankar dhe organet qeveritare. Ndërkohë, të dhënat mbi të ardhurat nga kapitali (debi) janë të padisponueshme në pamundësi të sigurimit të informacionit nga sektori privat. Modelimi i kategorisë së të ardhurave do të kërkonte përdorimin e shumë variablove ekzogjenë për shpjegimin e disa variablove, që kanë regjistruar vlera relativisht të ulëta përgjatë viteve. Shlyerja e borxhit të jashtëm (debi), më tepër se sa nëpërmjet modelimeve ekonometrike, mund të parashikohet nëpërmjet skeduleve të përcaktuara të huamarrjes midis Qeverisë Shqiptare dhe huadhënësve. Ndërkohë, modelimi i të ardhurave (kredi) nga investimet e portofolit, investimet e rezervave apo të depozitave, do të kërkonte shfrytëzimin e një numri të madh të dhënash si normat e huaja të interesit etj.. Flukset e pakëta në këta zëra nuk justifikojnë një trajtim të tillë. Për këtë arsye në kategorinë e të ardhurave, për këtë studim, do të merren parasysh vetëm të ardhurat totale.

4. Transfertat korente – Transfertat korente janë transfertat të njëanshme, të cilat jepen ose merren pa marrë ose dhënë gjë tjetër në këmbim. Në këtë grup bëjnë pjesë: dërgesat e punëtorëve (remitancat), donacionet, ndihmat dhe grantet, asistencat teknike (falas) dhe pensionet. Për shkak të natyrës së tyre, transfertat korente nuk konsiderohen si burime reale që ndikojnë në prodhimin ekonomik.

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Zëri me peshën më të madhe në transfertat korente është “dërgesat e punëtorëve” ose “prurjet nga emigrantët”. Ky zë llogaritet me një metodë vlerësimi, të bazuar mbi hyrje-daljet e valutës në tregun valutor. Për zërat e tjerë shfrytëzohen të dhëna nga sistemi bankar, nga Ministria e Ekonomisë, nga Drejtoria e Doganave etj.. Problemi më i madh në lidhje me këtë llogarim është fakti që për shkak të metodologjisë së përdorur, në zërin “prurje nga emigrantët” përfshihen edhe të ardhura në valutë, të gjeneruara nga aktivitete të tjera. Për këtë arsye, transfertat korente nuk mund të shpjegohen nëpërmjet faktorëve ekzogjenë.

4.2 ZËRAT E LLOGARISË KAPITALE DHE FINANCIARE, BURIMET E TË DHËNAVE DHE MANGËSITË NË STATISTIKA

Llogaria kapitale

Llogaria kapitale ndahet në falje borxhi dhe transfertat të tjera kapitale. Transfertat kapitale konsistojnë në investimet-ndihma, me qëllim shtesën ose financimin e formimit të kapitalit fiks në ekonominë e Shqipërisë.

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Si burim për transfertat kapitale shërben informacioni i marrë nga Ministria e Financave dhe ajo e Ekonomisë. Të dhënat janë të sakta dhe gjithëpërfshirëse, por të vështira për t'u parashikuar dhe rrjedhimisht modeluar.

Llogaria financiare

Llogaria financiare paraqitet e ndarë në mjete dhe detyrime. Bilanci i llogarisë financiare për një periudhë, tregon diferencën midis rritjes (apo zvogëlimit) të mjeteve dhe rritjes (apo zvogëlimit) të detyrimeve. Një bilanc pozitiv në llogarinë financiare do të thotë që detyrimet e rezidentëve ndaj jorezidentëve janë rritur më shumë se pretendimet e rezidentëve ndaj jorezidentëve, ose që rritja e detyrimeve ndaj jorezidentëve ka ndodhur paralelisht me zvogëlimin e pretendimeve të rezidentëve ndaj jorezidentëve.

1. Investimet e huaja direkte – Investim i huaj direkt është pjesëmarrja, me më shumë se 10 për qind të kapitalit ose të vendimmarrjes, e një investitori të huaj në një ndërmarrje në vendin hartues të statistikës. Investimi direkt ndahet në kapital aksioner, të ardhura të riinvestuara dhe kapital tjetër.

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Të dhënat për investimet direkte sigurohen nga një numër kompanish të huaja të mëdha çdo tremujor si edhe duke shfrytëzuar informacion për të ardhurat nga privatizimi. Statistika zyrtare, për shkak të vështirësive në mbulimin e burimeve, duhet të nënvlerësojë ndjeshëm shifrat reale. Për investimet direkte dalëse nuk ka asnjë burim të dhënash.

2. Investimet e portofolit – Këto investime përfshijnë letra me vlerë afatgjata të borxhit dhe të pjesëmarrjes, instrumente të tregut të parasë dhe derivativa financiarë të tregtueshëm.

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Burimi i të dhënave për investimet e rezidentëve jashtë është sistemi bankar. Investimet e bankave, të kompanive apo të individëve në instrumente të tilla lejohet të kryhen vetëm nëpërmjet bankave tregtare.

3. Investime të tjera- Në këtë grup përfshihen huamarrja private dhe shtetërore, depozitat e vendosura nga jorezidentët me rezidentët (detyrime) dhe anasjelltas (mjete), kredi tregtare etj..

Burimi, forma dhe mangësitë e të dhënave: Si burim kryesor për këtë grup-zërash shërben sistemi bankar dhe burime të tjera institucionale si Ministria e Financave apo huadhënës të ndryshëm privatë. Kryesisht e pambuluar mbetet huamarrja private, kreditë tregtare dhe monedha e huaj në pronësi të rezidentëve.

4.3 MJETET E REZERVËS

Mjetet e rezervës konsistojnë në ato mjete të jashtme që janë menjëherë të përdorshme dhe kontrollohen nga autoritetet monetare për financimin direkt të çbalancimeve (deficiteve) në pagesa, për rregullimin indirekt të madhësisë së këtyre çbalancimeve nëpërmjet ndërhyrjeve në tregjet valutore, duke ndikuar mbi kursin e këmbimit të monedhës dhe/ose për qëllime të tjera. Si burim për këtë statistikë shërben Banka e Shqipërisë.

5. REZULTATET

I – LLOGARIA KORENTE

Modelimi i bilancit tregtar sipas vëllimit

Analiza e ecurisë së vëllimeve të import/eksporteve, kur është e mundur, preferohet ndaj analizës së ecurisë së vlerave. Seritë e

shprehura në vëllim, duke qenë të zhveshura nga efekti i kursit të këmbimit japin një ide më të qartë mbi ecurinë e tregtisë si edhe mundësojnë zbulimin e lidhjeve më të besueshme midis vëllimit dhe faktorëve ekzogjenë. Një analizë e tillë është e mundur në kushtet tona, duke qenë se seri të indekseve të vlerës njësi për importet dhe eksportet janë llogaritur nga INSTAT që prej vitit 1996. Theksojmë se këto seri nuk përfaqësojnë indekse të mirëfillta çmimesh, por sigurojnë një proxy të pranueshëm për deflatimin e serive në vlera. Duke qenë se seritë në vëllim janë të disponueshme vetëm për bilancin tregtar, për pjesën e parashikimit janë përdorur seritë në vlera. Modelimi i bilancit tregtar në vlera, vlerësohet si i rëndësishëm për parashikimin e vetëm këtij treguesi për periudha afatshkurtra, si edhe në rastet kur disponohen të dhëna për zhvillimet e ardhshme në çmimet ndërkombëtare.

Pas aplikimit të procedurës Johanssen⁷ vërehet se ekziston vetëm një vektor kointegrimi, domethënë një lidhje afatgjatë, midis vëllimit të importeve, kërkesës agregate (PBB) dhe REER-it.

Tabelë 1. Modeli i korigjimit të gabimit për vëllimin tremujor të importeve.

Variabli i varur: DLOG(IMPVOL)				
Periudha(e axhustuar): 1997:2 2003:4				
Vëzhgimet e përfshira: 27 pas axhustimit të përfundimeve (adjusting endpoints)				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	9.122756	3.409226	2.675902	0.0145
DLOG (REER)	-1.489365	0.318977	-4.669197	0.0001
LOG (IMPVOL(-1))	-0.689048	0.115258	-5.978331	0.0000
LOG (GDP(-1))	0.677020	0.151539	4.467628	0.0002
LOG (REER(-1))	-0.739675	0.307107	-2.408527	0.0258
D97	0.378731	0.101900	3.716690	0.0014
D99	-0.221526	0.096139	-2.304233	0.0321
R ²	0.864099	Mesatare e variablit të varur		0.051789
R ² e axhustuar	0.823329	Devijimi standard i variablit të varur		0.217614
Durbin-Watson	2.450145	Prob (F-stat)		0.000000

Shpejtësia e reagimit ndaj ndryshimeve, përfaqësohet nga koeficienti përpara vlerës me një kohë vonesë të vëllimit të importeve. Kjo shpejtësi është afërsisht 0.7, domethënë nevojitet një

tremujor që pjesa më e madhe (70%) e ndryshimeve në elementet përcaktuese të importeve si PBB ose REER, të transmetohet në vëllimin e importeve.

Parametri afatshkurtër i rëndësishëm i ecurisë së importeve është vetëm REER-i. Zhvlerësimi i REER-it transmetohet çdo tremujor në importe dhe shkakton uljen e tyre, sepse çmimi real i mallrave të huaja rritet. Shpjeguesit afatgjatë të importeve janë PBB dhe REER, dhe koeficientët e elasticitetit të ndryshimeve të importeve të rrjedhura nga ndryshimet në këta shpjegues, llogariten si raport i koeficientit të paraqitur në tabelën 1 me koeficientin e shpejtësisë së reagimit. Elasticiteti ndaj ndryshimeve në PBB është 0.97. Kjo do të thotë që një rritje prej 1% e PBB-së, që përfaqëson rritje të kërkesës për konsum në total, shkakton rritje prej 0.97% të kërkesës për mallra importi të cilët zënë rreth 54% të shportës së konsumit⁸. Elasticiteti ndaj REER është -1.07, që do të thotë se një vlerësim prej 1% i REER shkakton rritjen e importeve me më shumë se 1%. Një rritje e REER përfaqëson shtrenjtim të mallrave vendas në krahasim me ato të importit dhe ulje të konkurrueshmërisë së ekonomisë vendase. Për rrjedhim, ky zhvillim shkakton rritje të importeve.

Variablat cilësorë për krizat e viteve '97 dhe '99 janë statistikisht të rëndësishëm dhe dëshmojnë për ndryshime të dukshme strukturore të importeve gjatë atyre periudhave. Rritja e importeve gjatë krizës së vitit 1997 mund të vijë për dy arsye; ulja e prodhimit vendas për shkak të kushteve jo të favorshme, dhe zhvlerësimi i kursit të këmbimit që rrit vlerën e importeve në lekë dhe si rrjedhim dhe vëllimin që përftohet duke përdorur këtë të dhënë. Kriza kosovare rezulton se ka ulur vëllimin e importeve, sepse për njëfarë periudhe pasi kriza arriti kulmin janë konsumuar mallrat ndihmë, të ardhur menjëherë pas shfaqjes së krizës për të përballuar tërë shtrirjen e saj kohore.

Tabelë 2. Modeli i korrigjimit të gabimit për vëllimin e eksporteve.

Variabli i varur: DLOG(EXPVOL)				
Periudha(e axhustuar): 1997:2 2003:4				
Vëzhgimet e përfshira: 27 pas axhustimit të përfundimeve (adjusting endpoints)				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti

C	13.79215	5.372490	2.567181	0.0176
LOG(REER(-1))	-0.446777	0.450199	-0.992397	0.3318
D97	-0.358222	0.170101	-2.105937	0.0468
LOG(EXPVOL(-1))	-0.631997	0.188355	-3.355359	0.0029
DLOG(REER)	-0.767509	0.555610	-1.381380	0.1810
R ²	0.513587	Mesatare e variablit të varur		0.056353
R ² e axhustuar	0.425149	Devijimi standard i variablit të varur		0.201837
Durbin-Watson	1.408923	Prob (F-stat)		0.002398

Në tabelën 2 paraqesim ekuacionin e korigjimit të gabimit, të sugjeruar nga teoria ekonomike për vëllimin e eksporteve. Duhet theksuar që koeficientët e REER-it dhe të ndryshimeve të REER-it për eksportet, jo vetëm nuk janë statistikiisht të rëndësishën, por paraqesin dhe shenjë të kundërt nga ajo që pritet. Një vlerësim i REER teorikiisht çon në rritje të eksporteve dhe jo në ulje të tyre. Kjo mund të vijë si rrjedhojë e dominimit të faktorëve të tjerë të konkurrueshmërisë në përcaktimin e eksporteve dhe e rëndësisë së ulët të kursit të këmbimit në përcaktimin e vëllimit të rieksperteve (të cilat përfaqësojnë 75 për qind të eksporteve). Kostoja e ulët e forcës së punës dhe mark-up-i i lartë i prodhimeve të rieksportuara, bëjnë që ndryshime të mëdha të REER-it të mos pasqyrohen në vëllimin e eksporteve. Gjithashtu, fakti që këta variabla nuk janë statistikiisht të rëndësishëm mbështesin hipotezën e rëndësisë së ulët të REER në përcaktimin e vëllimit të eksporteve të paktën në nivelin afatshkurtër.

Shpejtësia e reagimit të vëllimit të eksporteve është 0.63, e ngjashme me atë të importeve, domethënë nevojitet një tremujor që pjesa më e madhe e ndryshimeve në elementet përcaktuese të përcohen në vëllimin e importeve.

Në rast se vlerësojmë një ekuacion afatgjatë midis eksporteve dhe REER-it vërehet se kursi i këmbimit është statistikiisht i rëndësishëm por ka përsëri shenjë negative. $LOG(EXPVOL) = 26.33 - 1.66 * LOG(REER)$ $R^2 = 0.62$

Modelimi i llogarisë korente në vlera

Për modelimin e llogarisë korente në vlera janë ndërtuar ekuacione për diferencën e logaritmeve të importeve dhe eksporteve, për importet

dhe eksportet e shërbimeve , të ardhurat neto, transfertat private (korente) hyrëse dhe për transfertat korente neto.

Nga ekuacionet e paraqitura në tabelën 3 për modelimin e llogarisë korente në vlera vërehet se kriza e vitit 1999 është e rëndësishme statistikisht për transfertat dhe shërbimet dalëse, që justifikon lëvizjet e të ardhurave nga Shqipëria në drejtim të Kosovës.

Gjithashtu, vërehet dhe sezonaliteti vjetor i të dhënave, përveçse në rastin e transfertave totale neto, të cilat karakterizohen nga sezonalitet gjashtëmuor. Ky sezonalitet mund shpjegohet nga prirja e ecurisë së prurjeve, të cilat përqëndrohen gjatë verës dhe festave të fundvitit.

Prirja kohore është një element i rëndësishëm statistikisht në përcaktimin e lëvizjeve në shumicën e zërave të llogarisë korente. Kjo prirje mund të rrjedhë nga mënyra e sigurimit të të dhënave për shërbimet dhe transfertat, vlerësimi i të cilave bazohet kryesisht në vrojtime.

Tabelë 3 – Ekuacionet e modelimit të zërave të llogarisë korente në vlera⁹.

Bilanci tregtar					
DLOG(IMP) = -4.11 + 2.87*DLOG(GDP) - 0.84*DLOG(REER) - 0.79*LOG(IMP(-1)) +					
	(-3.8***)	(3.66***)	(-2.11**)	(-5.95***)	
1.05*LOG(GDP(-1)) + 0.40*D97 - 0.30*D99					
	(6.01***)	(3.3***)	(-2.41**)		R2=0.76
DLOG(EXPT) = 7.47 - 0.63*LOG(REERI(-1)) - 0.48*LOG(EXPT(-1))					
	(2.58**)	(-2.13**)	(-2.73**)		R2=0.15
Shërbimet					
SHERBIMEIN = -10702.749 + 925.553*T + 0.527*AR(4) - 0.881*MA(4)					
	(-2.34**)	(9.53***)	(3.46***)	(-15.48***)	R2=0.89
SHERBIMEOUT=7368.833 + 4786.835*D99 + 1.175*AR(4) - 0.914*MA(4)					
	(2.01*)	(3.36***)	(30.97***)	(-26.71***)	R2=0.92
Të ardhurat					
INCOME = 20.214 + 146.475*T - 0.957*AR(4) + 1.204*MA(4)					
	(0.37)	(23.29***)	(-12.9***)	(12.6***)	R2=0.82
Transfertat personale					
TRANSFP=5381.673 + 473.753*T - 12854.057*D99 - 0.32*AR(2) - 0.97*MA(3)					
	(14.4***)	(27.3***)	(-8.81***)	(-2.34**)	(-3926.78***) R2=0.83

Transfertat totale

$$\text{TRANS} = 9930.127 + 385.324 * T - 7931.99 * D99 - 8315.6 * D97 - 0.357 * \text{AR}(2) - 0.97 * \text{MA}(3) \\ (29.8^{***}) (24.22^{***}) (-5.52^{***}) (-5.75^{***}) (-2.26^{**}) (-2438.1^{***}) \quad R2 = 0.81$$

Në kllapa janë paraqitur statistikatat t dhe *** - intervali i besueshmërisë 99%, ** - intervali i besueshmërisë 95%, dhe * - intervali i besueshmërisë 90%. R2 përfaqëson koeficientin e shpjegueshmërisë të axhustuar për ekuacionin modelues.

II – LLOGARIA FINANCIARE DHE KAPITALE

Në tabelën 4 janë paraqitur ekuacionet ARMA për zërat e financimit të bilancit të pagesave. Vërehet që për hyrjet kapitale dhe financiare neto si edhe për përbërësit e tyre, elementet autoregresive shpjeguese nuk janë shumë të ngjashme. Megjithatë, ata janë të rëndësishme statistikisht dhe shpjegojnë më shumë se 50% të luhatjeve të këtyre variablave. Në të gjitha ekuacionet, përveç transfertave kapitale sezonaliteti i mbetjeve është i rëndësishëm statistikisht, për periudha vjetore ose gjashtëmujore. Variabli cilësor D99 përfshin vetëm tremujorin të tretë të vitit 1999, periudhë në të cilën ndodhi shumica e transfertave dhe lëvizjeve nga Shqipëria në drejtim të Kosovës. Për shumicën e rasteve ky variabël rezulton statistikisht i rëndësishëm. Variabli cilësor D97 mbulon 3-mujorin e parë dhe të dytë të vitit 1997, kur efektet e krizës së këtij në llogarinë kapitale dhe financiare ishin më të forta.

Nga ekuacioni për llogarinë kapitale dhe financiare vërehet se lëvizjet në këtë llogari paraqesin sezonalitet vjetor të rëndësishëm statistikisht. Gjithashtu, kriza e vitit 1999 ka pasur një efekt të ndryshëm nga ato të periudhave të mëparshme dhe është pasqyruar me ulje të financimit. Ndihamat humanitare kanë çuar në përmirësim të llogarisë korente (si në rritje transfertash edhe në ulje importesh) për pasojë dhe në ulje të nevojave për financim. Ulja në zërin e financimit është shkaktuar kryesisht nga një rritje e dukshme e depozitave jashtë vendit. Kriza e vitit 1997 nuk paraqet ndonjë ndryshim të rëndësishëm nga ana statistikore në strukturën e llogarisë kapitale dhe financiare.

Për sa i përket luhatjeve të rezervave ato paraqesin sezonalitet gjashtëmujor. Gjatë krizës së vitit 1997 vërehet që rezervat janë ulur ndjeshëm, si rrjedhim i ndryshimeve strukturore në sistemin

bankar gjatë kësaj periudhe. Ndërsa kriza e vitit 1999 ka çuar në shtim të konsiderueshëm të flukseve të valutës në rezervë. Këto flukse janë krijuar nga blerjet e valutës që Banka e Shqipërisë ka kryer ndaj Ministrisë së Financave.

Tabelë 4 – Ekuacionet e modelimit të zërave të financimit të bilancit të pagesave¹⁰.

Llogaria Kapitale dhe Financiare
LLOGKAP = 1370.15 + 343.92*T - 4384.02*D99 - 0.95*AR(2) + 0.82*MA(2) - 0.73*SMA(4) (2.35**) (10.7***) (-2.3**) (-26.1***) (4.58***) (-3.34***) R2=0.73
Llogaria Financiare
LLOGFIN = 1309.59 + 173.19*T - 0.94*AR(2) + 0.66*MA(2) - 0.76*SMA(4) (1.83*) (4.44***) (-19.84***) (3.2***) (-4.47***) R2=0.51
Transfertat Kapitale
TRANSKAP = 17703.61 + 0.95*AR(4) - 0.91*MA(4) (0.96) (16.2***) (-20.9***) R2=0.86
Detyrime
DETYRIME = 10636.38 - 2642.56*D99 + 0.64*AR(4) - 0.86*MA(4) - 0.36*SMA(2) (12.9***) (-1.85*) (6.75***) (-13.2***) (-2.7**) R2=0.62
Mjete
MJETE = 6728.98 + 6183.14*D97 + 0.98*AR(4) + 0.96*MA(2) - 1.38*SMA(2) (0.14) (2.68**) (11.4***) (11.57***) (-19.9***) R2=0.55
Rezervat
REZ = -2571 - 4020*D99 + 3809*D97 - 0.87*AR(2) - 0.29*AR(3) + 0.5*MA(2) + 1.37*SMA(2) (-12***) (-2.4**) (1.64) (-15.9***) (-2.54**) (2.47**) (4.83***) R2=0.51

Në kllapa janë paraqitur statistikat t dhe *** - intervali i besueshmërisë 99%, ** - intervali i besueshmërisë 95%, dhe * - intervali i besueshmërisë 90%. R2 përfaqëson koeficientin e shpjegueshmërisë të axhustuar për ekuacionin modelues.

6. PARASHIKIMI

Regresionet e paraqitura sugjerojnë se gjatë vitit në vazhdim secili nga zërat e llogarisë korente do të regjistrojë rritje. Madhësia e rritjes së zërave në llogarinë korente pritet të jetë më e madhe sesa ajo e rritjes së zërave të llogarisë financiare dhe kapitale. Një ndryshim të situatës mund ta sjellë kanalizimi i shumicës së pagesve nëpërmjet sistemit bankar, që do të rriste dhe një pjesë të mirë të lëvizjeve të llogarisë kapitale dhe financiare.

I – LLOGARIA KORENTE

Parashikimi i llogarisë korente do të kryhet me skenarë, sepse për të përdorur modelet e korigjimit të gabimit për bilancin tregtar për parashikim, nevojitet njohja e vlerave të variablave shpjegues. Në këtë rast kemi supozuar se lidhjet midis variablave do të jenë të pandryshuara për periudhat në vazhdim. Janë ndërtuar tre skenarë:

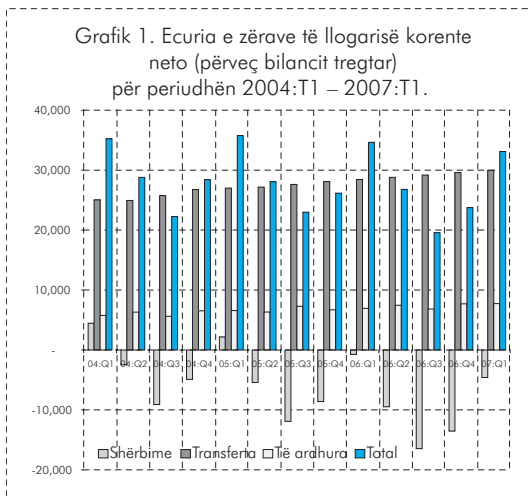
1. REER vlerësohet në mënyrë të menjëhershme.
2. REER vlerësohet në mënyrë progresive deri në fund të periudhës së parashikimit.
3. REER luhetet rreth një vlere të caktuar por nuk pëson ndonjë ndryshim të rëndësishëm.

Nga tabela 5 vërehet se diferenca midis rasteve kur REER pëson rënie të theksuar dhe kur ai vazhdon në nivelin e momentit, ndryshimet për bilancin tregtar nuk janë të mëdha, rreth 400 milion lekë për tremujor.

Tabelë 5. Deficiti korent në milionë lekë në varësi të ecuresë së REER-it sipas tre skenarëve.

		2004:T1	2004:T2	2004:T3	2004:T4	Viti 2004
Skenari 1	REER	107	105	103	102	
	Deficiti korent	-15,504.6	-22,948.9	-30,672.9	-26,406.3	-95,532.7
Skenari 2	REER	109	107	105	103	
	Deficiti korent	-15,385.8	-22,903.8	-30,642.4	-26,964.5	-95,896.5
Skenari 3	REER	109	106	105	105	
	Deficiti korent	-15,385.8	-23,431.5	-30,218.1	-25,731.1	-94,766.5

Në grafikun 1 është paraqitur ecuria e zërave të llogarisë korente për periudhën afatmesme, duke përjashtuar bilancin tregtar. Megjithëse të ardhurat dhe transfertat parashikohet të kenë rritje, ato nuk arrijnë të mbulojnë rritjen e madhe të shërbimeve dalëse. Në total, vërehet një rritje e deficitit korent përjashtuar bilancin tregtar të mallrave prej 8.68%, deri në vitin 2006.

II – LLOGARIA FINANCIARE DHE KAPITALE

Meqënëse modelimi i llogarisë financiare dhe kapitale është kryer duke përdorur modele ARMA, parashikimi afatgjatë mund të realizohet pa përdorur skenarë. Në vijim paraqitet parashikimi afatshkurtër deri në periudhën 2004:T1 dhe prirjet për periudhën

afatmesme deri në 2007:T1. Në parashikim nuk janë përfshirë të dhënat që i përkasin Ministrive të Ekonomisë dhe të Financave.

Siç vërehet nga tabela 6, për vitin në vazhdim zëri i gabimeve dhe harresave do të vazhdojë të jetë i pranishëm, sepse llogaria kapitale dhe financiare nuk arrin të mbulojë tërësisht lëvizjet e deficitit korent, për çdo lloj skenari të REER-it, si dhe rritjet e parashikuara në rezerva.

Tabelë 6. Financimi i deficitit korent për vitin 2004, në milionë lekë.

	2004:T1	2004:T2	2004:T3	2004:T4	Total
	107	105	103	102	
Deficiti korent	- 15,504.6	-22,948.7	- 30,672.9	- 26,406.3	- 95,532.7
Financimi	12,258.4	9,713.1	11,138.5	10,153.0	43,263.1
Gabime dhe Harresa	-3,246.2	-13,235.8	- 19,534.4	- 16,253.3	- 52,269.6
	109	107	105	103	
Deficiti korent	- 15,385.8	-22,903.8	- 30,642.4	- 26,964.5	- 95,896.5
Financimi	12,258.4	9,713.1	11,138.5	10,153.0	43,263.1
Gabime dhe Harresa	-3,127.4	-13,190.7	- 19,503.9	- 16,811.5	- 52,633.4
	109.00	106.00	105.00	105.00	
Deficiti korent	- 15,385.8	-23,431.5	- 30,218.1	- 25,731.1	- 94,766.5
Financimi	12,258.4	9,713.1	11,138.5	10,153.0	43,263.1
Gabime dhe Harresa	-3,127.4	-13,718.4	- 19,079.4	- 15,578.1	- 51,503.4

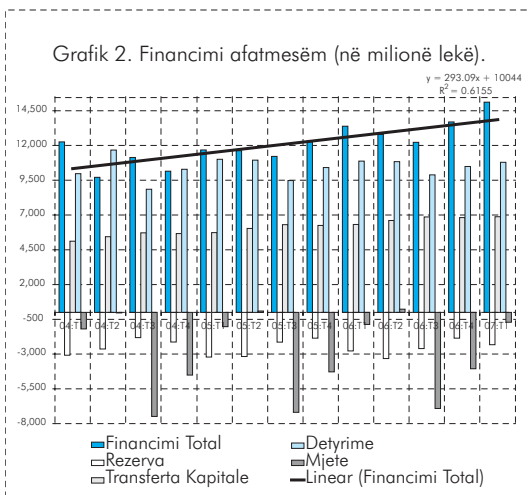
Në periudhën afatmesme prirja është për rritje të financimeve prej rreth 293 milionë lekë për tremujor. Rritjen më të dukshme e paraqet zëri i transfertave kapitale, ndërsa zëri i mjeteve tregon një prirje për rritje të investimeve në vend. Në nivel vjetor, financimi rritet me rreth 20% deri në fund të vitit 2006. Rritja e nivelit të financimit anulon një pjesë të efektit negativ, të krijuar nga ulja në zërat debitorë në llogarinë korente.

Edhe rezervat paraqesin rritje graduale gjatë viteve në vazhdim me një rritje totale prej 9.3%.

7. PËRFUNDIME

Në këtë studim u morën në shqyrtim dhe u modeluan të gjithë zërat e bilancit të pagesave. Modelet e ndërtuara u përdorën për të kryer projeksione për bilancin e pagesave deri në vitin 2007:1. Për shkak të kufizimeve në të dhënat e disponueshme, modeli me anë të variablave makroekonomikë ishte i mundur vetëm për bilancin tregtar. Zërat e tjerë që i përkasin llogarisë korente dhe llogarisë kapitale dhe financiare, u modeluan me anë të modeleve jostrukturore. Me rritjen dhe përmirësimin e bazës së të dhënave këto modele duhet të rivlerësohen dhe të përditësohen.

Një nivel ekuilibër midis vëllimit të importeve dhe PBB-së, dhe REER-it ekziston. Shpejtësia e transmetimit të ndryshimeve në nivelin e PBB-së dhe REER-it tek vëllimi i importeve është një tremujor. Gjithashtu, vërehet që ndryshime në REER shkaktajnë luhajtje të rëndësishme në vëllimin e importeve.

Për sa i përket vëllimit të eksporteve, modelimi makroekonomik nuk ishte i suksesshëm.

Në modelimin e llogarive të tjera vërehet se në shumicën e rasteve prirja kohore është statistikisht e rëndësishme, që nënkupton se modelet e ndërtuara nuk janë të plota dhe prirja kohore kap efektin e ndryshoreve që mungojnë. Llogaritë e modeluara paraqesin sezonalitet gjashtëmujor ose vjetor. Gjithashtu, konstatojmë se krizat e vitit 1997 dhe 1999 kanë pasur një efekt statistikisht të rëndësishëm në zërat e bilancit tregtar.

Nga projeksionet e kryera vërehet se të gjithë zërat e financimit parashikohen të rriten. Megjithatë, ata nuk rriten me shpejtësinë e rritjes së deficitit tregtar dhe llogaria kapitale dhe financiare nuk do të mund të mbulojnë rritjet e parashikuara të llogarisë korente. Sugjerojmë që vëmendje e veçantë t'i kushtohet zhvillimeve të mëtejshme të zërave të financimit dhe përmirësimit të bazës së të dhënave.

8. BIBLIOGRAFIA

Çeliku, E. (2003) "Kontributi i inflacioneve të mallrave të tregtueshëm dhe të patregtueshëm në inflacionin total: rasti i Shqipërisë" Material Diskutimi, Banka e Shqipërisë.

Vika, I. (2004) "Kursi real efektiv i këmbimit në Shqipëri, konceptet dhe matja e tij" Material Diskutimi, Banka e Shqipërisë.

9. SHTOJÇË - TABELAT E PREZANTIMIT TË EKUACIONEVE

I - LLOGARIA KORENTE

Tabelë A.1 Ekuacioni i korrjimit të gabimit për importet në vlera.

Variabli i varur: DLOG(IMP)				
Periudha(e axhustuar): 1996:2 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	-4.141270	1.061925	-3.899776	0.0007
LOG(GDP(-1))	1.052428	0.174868	6.018396	0.0000
LOG(IMP(-1))	-0.790028	0.132883	-5.945305	0.0000
DLOG(GDP)	2.873693	0.785547	3.658206	0.0012
DLOG(REER)	-0.839822	0.397869	-2.110799	0.0454
D97	0.401003	0.121728	3.294247	0.0031
D99	-0.300704	0.124856	-2.408408	0.0241
R ²	0.808007	Mesatare e variablit të varur		0.036006
R ² e axhustuar	0.760009	Devijimi standard i variablit të varur		0.247380
Durbin-Watson	1.963089	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.2 Ekuacioni i korrjimit të gabimit për eksportet në vlera.

Variabli i varur: DLOG(EXPT)				
Periudha(e axhustuar): 1996:2 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	7.166960	2.847491	2.516939	0.0178
LOG(REERN(-1))	-0.598400	0.292029	-2.049111	0.0499
LOG(EXPT(-1))	-0.466411	0.175283	-2.660903	0.0128
R ²	0.201978	Mesatare e variablit të varur		0.024103
R ² e axhustuar	0.144977	Devijimi standard i variablit të varur		0.189927
Durbin-Watson	2.409968	Prob (F-stat)		0.042482

Tabelë A.3 Modeli i shërbimeve në hyrje.

Variabli i varur: SHËRBIME HYRJE				
Sample: 1995:1 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	-10702.75	3086.152	-3.467991	0.0015
T	925.5531	97.07184	9.534722	0.0000
AR(4)	0.526624	0.152371	3.456200	0.0016
MA(4)	-0.881269	0.056937	-15.47797	0.0000
R ²	0.860092	Mesatare e variablit të varur		10887.10
R ² e axhustuar	0.846976	Devijimi standard i variablit të varur		8553.552
Durbin-Watson	2.035278	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.4 Modeli i shërbimeve në dalje.

kuacioneVariabli i varur: SHËRBIME DALJE				
Periudha(e axhustuar): 1995:1 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	7368.833	3674.117	2.005606	0.0534
D99	4786.835	1425.051	3.359062	0.0020
AR(4)	1.174754	0.037936	30.96689	0.0000
MA(4)	-0.913591	0.034205	-26.70909	0.0000
R ²	0.923577	Mesatare e variablit të varur		-10747.80
R ² e axhustuar	0.916412	Devijimi standard i variablit të varur		8430.483
Durbin-Watson	1.228475	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.5 Modeli i të ardhurave.

Variabli i varur: TË ARDHURA				
Periudha(e axhustuar): 1995:1 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	20.21412	53.99602	0.374363	0.7106
T	146.4753	6.288838	23.29132	0.0000
AR(4)	-0.957019	0.073848	-12.95931	0.0000
MA(4)	1.204882	0.095224	12.65310	0.0000
R ²	0.832404	Mesatare e variablit të varur		3233.097
R ² e axhustuar	0.816692	Devijimi standard i variablit të varur		1616.344
Durbin-Watson	1.783592	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.6 Modeli i transfertave korente private.

Variabli i varur: TRANSFERTA PRIVATE				
Periudha(e axhustuar): 1994:3 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	5381.673	373.8499	14.39528	0.0000
T	473.7531	17.32939	27.33814	0.0000
D99	-12854.06	1459.525	-8.807016	0.0000
AR(2)	-0.319617	0.136451	-2.342360	0.0253
MA(3)	-0.970107	0.000247	-3926.778	0.0000
R ²	0.848074	Mesatare e variablit të varur		14354.26
R ² e axhustuar	0.829658	Devijimi standard i variablit të varur		6880.292
Durbin-Watson	2.043972	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.7 Modeli i transfertave korente.

Variabli i varur: TRANSAKSIONE				
Periudha(e axhustuar): 1994:3 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	9930.127	332.7992	29.83819	0.0000
T	385.3242	15.90756	24.22271	0.0000
D99	-7931.989	1436.022	-5.523585	0.0000

D97	-8315.601	1445.085	-5.754401	0.0000
AR(2)	-0.357416	0.158313	-2.257658	0.0309
MA(3)	-0.970149	0.000398	-2438.157	0.0000
R ²	0.836184	Mesatare e variablit të varur		16840.49
R ² e axhustuar	0.810588	Devijimi standard i variablit të varur		6755.519
Durbin-Watson	1.925195	Prob (F-stat)		0.000000

II - LLOGARIA KAPITALE DHE FINANCIARE

Tabelë A.8 Modeli i transfertave kapitale.

Variabli i varur: TRANSAKSIONE KAPITALE				
Periudha(e axhustuar): 1997:1 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	17703.61	18350.08	0.964770	0.3439
AR(4)	0.951037	0.058693	16.20358	0.0000
MA(4)	-0.910533	0.043386	-20.98688	0.0000
R ²	0.879155	Mesatare e variablit të varur		2628.250
R ² e axhustuar	0.869488	Devijimi standard i variablit të varur		1633.804
Durbin-Watson	2.610462	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.9 Modeli i detyrimeve.

Variabli i varur: DETYRIME				
Periudha(e axhustuar): 1997:1 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	10636.38	822.2261	12.93608	0.0000
D99	-2642.563	1426.923	-1.851930	0.0769
AR(4)	0.649222	0.096128	6.753756	0.0000
MA(4)	-0.858737	0.064842	-13.24362	0.0000
SMA(2)	-0.361202	0.134798	-2.679580	0.0134
R ²	0.678976	Mesatare e variablit të varur		7783.321
R ² e axhustuar	0.623146	Devijimi standard i variablit të varur		3564.103
Durbin-Watson	2.253103	Prob (F-stat)		0.000019

Tabelë A.10 Modeli i mjeteve.

Variabli i varur: MJETE				
Periudha(e axhustuar): 1997:1 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	6728.986	47465.49	0.141766	0.8885
D97	6183.140	2304.263	2.683348	0.0133
AR(4)	0.979667	0.085794	11.41881	0.0000
MA(2)	0.963073	0.083237	11.57023	0.0000
SMA(2)	-1.375635	0.069209	-19.87648	0.0000
R ²	0.614457	Mesatare e variablit të varur		-3273.357

R ² e axhustuar	0.547405	Devijimi standard i variablit të varur	4798.775
Durbin-Watson	2.347001	Prob (F-stat)	0.000140

Tabelë A.11 Modeli i llogarisë financiare.

Variabli i varur: LLOGARIA FINANCIARE				
Periudha(e axhustuar): 1996:3 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	1309.590	714.7717	1.832179	0.0789
T	173.1978	38.97963	4.443290	0.0002
AR(2)	-0.944633	0.047613	-19.83988	0.0000
MA(2)	0.662267	0.206459	3.207741	0.0036
SMA(4)	-0.760367	0.169898	-4.475427	0.0001
R ²	0.572694	Mesatare e variablit të varur		4099.837
R ² e axhustuar	0.504325	Devijimi standard i variablit të varur		3566.602
Durbin-Watson	1.589396	Prob (F-stat)		0.000198

Tabelë A.12 Modeli i llogarisë kapitale dhe financiare.

Variabli i varur: LLOGARIA KAPITALE				
Periudha(e axhustuar): 1996:3 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	1370.148	583.9874	2.346195	0.0276
T	343.9183	31.96361	10.75968	0.0000
D99	-4384.015	1897.026	-2.310993	0.0297
AR(2)	-0.952031	0.036462	-26.11043	0.0000
MA(2)	0.816683	0.178251	4.581644	0.0001
SMA(4)	-0.734749	0.220170	-3.337186	0.0028
R ²	0.777161	Mesatare e variablit të varur		6603.563
R ² e axhustuar	0.730736	Devijimi standard i variablit të varur		4414.598
Durbin-Watson	1.982217	Prob (F-stat)		0.000000

Tabelë A.13 Modeli i rezervës.

Variabli i varur: REZERVA				
Periudha(e axhustuar): 1996:4 2003:4				
Variabli	Koeficienti	Gabimi standard	t-Stat	Probabiliteti
C	-2571.503	207.3171	-12.40372	0.0000
D99	-4020.043	1637.039	-2.455680	0.0224
D97	3808.770	2321.105	1.640929	0.1150
AR(2)	-0.874140	0.054662	-15.99176	0.0000
AR(3)	-0.291067	0.114477	-2.542577	0.0186
MA(2)	0.506730	0.204671	2.475834	0.0215
SMA(2)	1.371503	0.283773	4.833098	0.0001
R ²	0.612396	Mesatare e variablit të varur		-3036.100
R ² e axhustuar	0.506685	Devijimi standard i variablit të varur		2833.711
Durbin-Watson	2.023474	Prob (F-stat)		0.000964

SHËNIME

* Sektori i Bilancit të Pagesave, Departamenti i Teknologjisë së Informacionit.

** Departamenti i Kërkimeve.

Të gjitha mendimet e shprehura në këtë studim janë të autorëve dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht ato të Bankës së Shqipërisë. I jemi mirënjohës për përgatitjen e të dhënave Anjeza Hobdari. Gjithashtu, falenderojmë Dr. Evelina Çeliku dhe Dr. Erjon Luçi për mendime të shprehura në versione të mëparshme të studimit.

¹ Pa marrë parasysh deficitin korent të vitit 1997, i cili shënoi -11.3 për qind të PBB-së.

² "Parashikimi i tregtisë së jashtme të Shqipërisë" 2002, Selami Xhepa, Argita Frashëri.

³ Informacion më të detajuar përmban rubrika e zërave të bilancit të pagesave.

⁴ Seria e PBB-ve është marrë nga database i IFS-së dhe është e shprehur në Euro. Vendet që janë përfshirë në llogaritje janë Itali, Greqi dhe Gjermani.

⁵ Lek për një njësi të monedhës së huaj. Ky përkufizim është i ndryshëm nga ai që përdor FMN, ku kursi nominal i këmbimit është Lek për një njësi monedhe të huaj.

⁶ Statistikat e bilancit të pagesave paraqesin flukse neto gjatë periudhës. Për zërat e llogarisë korente paraqitet debia (dalje) dhe kredia (hyrje), ndërsa për zërat në llogarinë kapitale, financiare dhe në atë të rezervave paraqitet rritja ose zvogëlimi neto gjatë periudhës për secilin nga nënzërat.

⁷ Aplikuar ekuacionit me një vonesë kohore, që ishte dhe më i përshtatshmi nga ana statistikore.

⁸ Çeliku (2003) llogarit se pesha e mallra të tregtueshëm/importueshëm në shportën e formuar për indeksin e çmimeve të konsumit, është 54%.

⁹ Parametrat e plotë të modelimit janë paraqitur në tabelat A1 - A7.

¹⁰ Parametrat e plota të modelimit janë paraqitur në tabelat A8-A16.

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Shtylla, Diana

Parashikimi i bilancit të pagesave: korrik 2004: material diskutimi / Diana Shtylla, Elvira Sojli. - Tiranë: Banka e Shqipërisë, 2006

-36 f; 15.3 x 23 cm.

Bibliogr.

ISBN 99943-864-0-9

I.Sojli, Elvira

657.3722(496.5)

Këtë publikim mund ta gjeni edhe në formë elektronike në adresën:

www.bankofalbania.org

Gjithashtu në qoftë se dëshironi të keni kopje të shkruara të tij mund t'i kërkonit në adresën:

*Banka e Shqipërisë
Sheshi "Skënderbej" Nr.1 Tiranë Shqipëri,
Tel.: +355-(0)4-222152;
Faks: +355-(0)4-223558
ose duke dërguar një e-mail në adresën:*

public@bankofalbania.org

Tirazhi: 600 kopje